

УДК 159.923.2 – 055.2

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Хартман О.

Стаття присвячена вивченню найбільш значущих цінностей батьків дітей дошкільного віку. Доцільність вивчення даного аспекту обґрунтовано припущенням про те, що життєві перспективи та ціннісні орієнтації батьків мають виражений вплив на вибір стратегій виховних впливів, зумовлюють контекстний характер взаємодії з власною дитиною, визначають емоційний фон дитячо-батьківських контактів. В статті подано результати емпіричного дослідження системи ціннісних орієнтацій у батьків дітей дошкільного віку, в якому було враховано такі фактори як налаштованість на майбутнє (оптимізм, песимізм, пасивність); соціальний статус; кількість дітей у сім'ї, освіта та вік респондентів.

Ключові слова: життєві цінності, ієрархія цінностей, життєві орієнтири, життєві перспективи, цінність виховання дитини.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Вивчення особливостей процесу становлення ціннісних орієнтацій особистості є актуальним завданням сучасної психологічної науки. Актуальність цього завдання спричинено стрімким падінням моралі, зниженням рівня загальної культури, дезорієнтацією у реальних та псевдо-цінностях, зниженням значущості моральних орієнтирів тощо. Причини такого стану розвитку суспільства є цілком зрозумілими: від нестабільної соціально-політичної ситуації в країні до потреб окремої людини біологічно вижити сьогодні, не думаючи про наслідки у майбутньому. Проте, реальні умови існування не відміняють потреби плекання загальнолюдських макроцінностей – добра, любові, краси, духовності.

Залишаються відкритими питання про те, за яких умов цінності засвоюються, які фактори впливають на результат привласнення цінностей, що є визначальним у процесі формування ціннісних орієнтацій та багато інших.

Думки багатьох учених з цього приводу збігаються в тому, що засвоєння моральних цінностей починається з народження дитини, а природним

середовищем для цього є родина. На нашу думку, саме життєві перспективи та ціннісні орієнтири батьків мають визначальний вплив на формування духовних і моральних уявлень дітей дошкільного віку, які поступово переходять у формат світоглядних суджень та виконують функцію оціночного лакмусу власних дій та вчинків оточуючих.

Вивчення ціннісних орієнтацій батьків дітей дошкільного віку є окремим завданням дослідження наукової теми «Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі», яка здійснюється лабораторією психології дошкільника та входить до плану наукової роботи Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення кола питань, пов'язаних із становленням та формуванням ціннісних орієнтацій на різних етапах онтогенезу особистості, об'єднує велику кількість дослідників різних напрямів. Це філософи, психологи, соціологи, педагоги, демографи, етнографи та інші фахівці гуманітарної галузі (Андрющенко А., Балл Г., Богуславський М., Бондар Н., Василенко В., Кон І., Чудновський В., Василенко В., Легун О., Подольська Є., Попова І., Смирнов Г., Соколовський Ю., Франк С., Целякова О., Ядов В. та ін.).

Ціннісні орієнтації являють собою відносно стійку систему цінностей, що виражається у здатності суб'єкта до цілісного переживання, усвідомлення явища або предмета й здійснення вибіркової оцінної діяльності; характеризують мету людської діяльності, засоби, за допомогою яких досягається ця мета; відображають життєву позицію, її основний зміст; формуються і закріплюються життєвим досвідом індивіда у процесах соціальної адаптації та соціалізації [5].

У сучасній науці виділяють два класи цінностей – термінальні (цінності-блага) та інструментальні (цінності-регламенти). До першого класу віднесено такі цінності: родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, творчість, гроші. До другого – цінності

співпереживання, самостійності, допитливості, цілеспрямованості, впевненості, сміливості, наполегливості [1; 5].

Відповідно до обраного аспекту проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку важливим є вивчення поля цінностей батьків.

За результатами соціологічного дослідження Собкіна В., Скобельциної К., Іванової А., яке присвячено вивченню життєвих цінностей та перспектив батьків (матерів і татусів) дітей дошкільного віку, узагальнено наступні висновки: продовжують зберігатися традиційні статево-рольові життєві орієнтації у сучасних батьків дітей дошкільного віку: для матерів більш пріоритетними залишаються сімейні цінності (виховання дитини, сімейне життя) та здоров'я, а для батьків більш значущими є професійна діяльність та матеріальні статки. Незаміжні жінки більше наслідують чоловічий функціонал, тому у них на перший план виходять матеріальні цінності. З віком у батьків змінюється ієрархія життєвих цінностей. На перший план виходять цінності здоров'я, поступаючись кар'єрі та матеріальним благам. Зменшується значущість орієнтації на виховання дитини, оскільки перевагу набирають суспільні інститути виховання [4].

Формулювання мети статті. Представити соціально-психологічний аналіз поля цінностей батьків дітей дошкільного віку з урахуванням демографічних (стать, вік респондентів, кількість дітей в сім'ї та ін.) та соціально-стратифікаційних (освіта респондентів, повнота сім'ї та ін.) факторів. На основі проведеного аналізу виділити найбільш значущі цінності батьків дошкільників.

Виклад основного матеріалу статті. Для проведення дослідження ми запропонували батькам дітей дошкільного віку відповісти на запитання анкети, яка складалася з двох запитань. Перше – «Оцініть свій емоційний стан на цю хвилину». Варіанти відповідей: «З впевненістю дивлюся у майбутнє» і «Маю сумніви, що життя складеться вдало». Друге – «Що для Вас найголовніше в

житті?». Варіанти відповідей, з яких необхідно було обрати три: успішна професійна діяльність; досягнення матеріальних статків; успішна політична кар'єра; виховання дитини; повноцінне спілкування з друзями; щасливе сімейне життя; здоров'я; повноцінне долучення до культурних питань (театр, музика, виставки та ін.); релігія. Також ми зібрали інформацію про рівень освіти (вища, середньо-спеціальна); кількість дітей, що виховуються в сім'ї; соціальний статус (одружений, не одружений, повторний шлюб, розлучений, виховую дитину самостійно).

Схарактеризуємо вибірку досліджуваних. Більшу активність виявили матері, тому загальну вибірку склали 50 жінок, які виховують дітей дошкільного віку. Було встановлено наступне. Серед респондентів повну вищу освіту мають 39 жінок (78%), середньо-спеціальну – 11 (22%). У 32 сім'ях виховується одна дитина дошкільного віку (64%); в 17 – дві дитини (34%); в 1 – три дитини (2%). Серед опитаних 33 жінки перебувають у шлюбі (66%); незаміжніх – 6 (12%); розлучені – 5 (10%); одна жінка – мати-одиначка (2%); перебувають у повторному шлюбі – 4 жінки (8%); одна жінка – удова (2%).

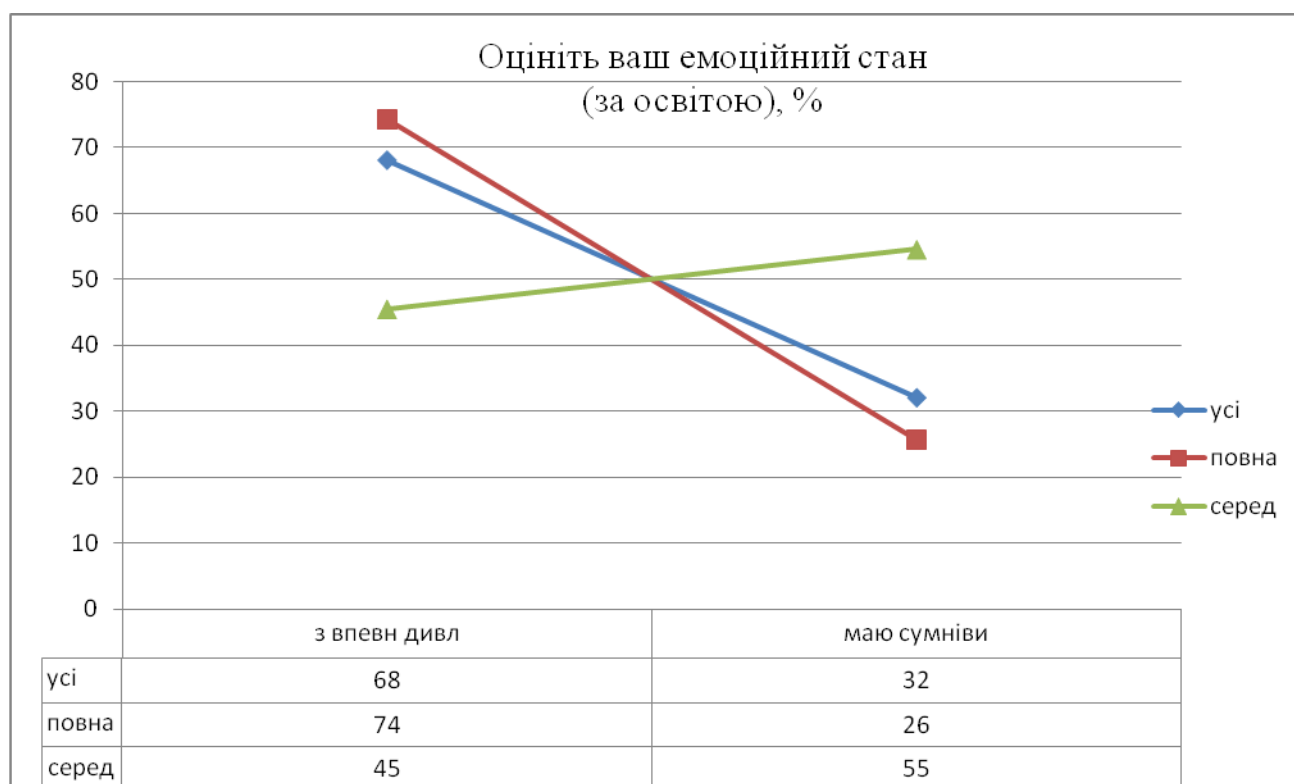
Для проведення аналізу ми виокремили такі взаємопов'язані параметри: оцінка життєвих перспектив через актуальний емоційний стан щодо власного майбутнього у відповідності до освіти, сімейного стану та кількості дітей в сім'ї; визначення найбільш значущих життєвих цінностей у відповідності до освіти, сімейного стану та кількості дітей в сім'ї.

Впевненість батьків у власній життєвій успішності визначає загальний емоційний фон стосунків у сім'ї, загальну ситуацію соціального розвитку. Отже, проведене обстеження дозволило нам узагальнити такі результати (див. діаграми 1 - 3).

Більшість опитаних – 68% (34 особи) відчують впевненість у найближчому майбутньому, 32% (16 осіб) мають певні сумніви щодо благополуччя в подальшому житті. Серед респондентів з вищою освітою 74%

(29 осіб) з впевненістю дивляться у майбутнє, 26% (10 осіб) мають сумніви, що життя складеться вдало. Серед респондентів з неповною вищою та середньо-спеціальною освітою оптимістично налаштовані 45% (5 осіб) та 55% (6 осіб) не впевнені у завтрашньому дні. Можна зробити висновок, що більшість респондентів налаштовані позитивно, оцінюють своє майбутнє життя достатньо перспективно. Проте, відмінності в позиціях респондентів у відповідності до рівня освіти свідчать про те, що вони мають різні погляди щодо можливостей подальшого саморозвитку як в професійному так і особистому житті. Майже рівномірний розподіл відповідей у респондентів з середньою освітою вказує на їх дезорієнтацію у сучасних доволі нестабільних соціокультурних умовах життя, і як наслідок – дисбаланс гармонійних стосунків в сім'ї. Слід також зауважити, що, згідно пропорційному розподілу відповідей, респонденти з вищою освітою мають менший рівень тривожності та напруженості емоційної складової сімейних стосунків.

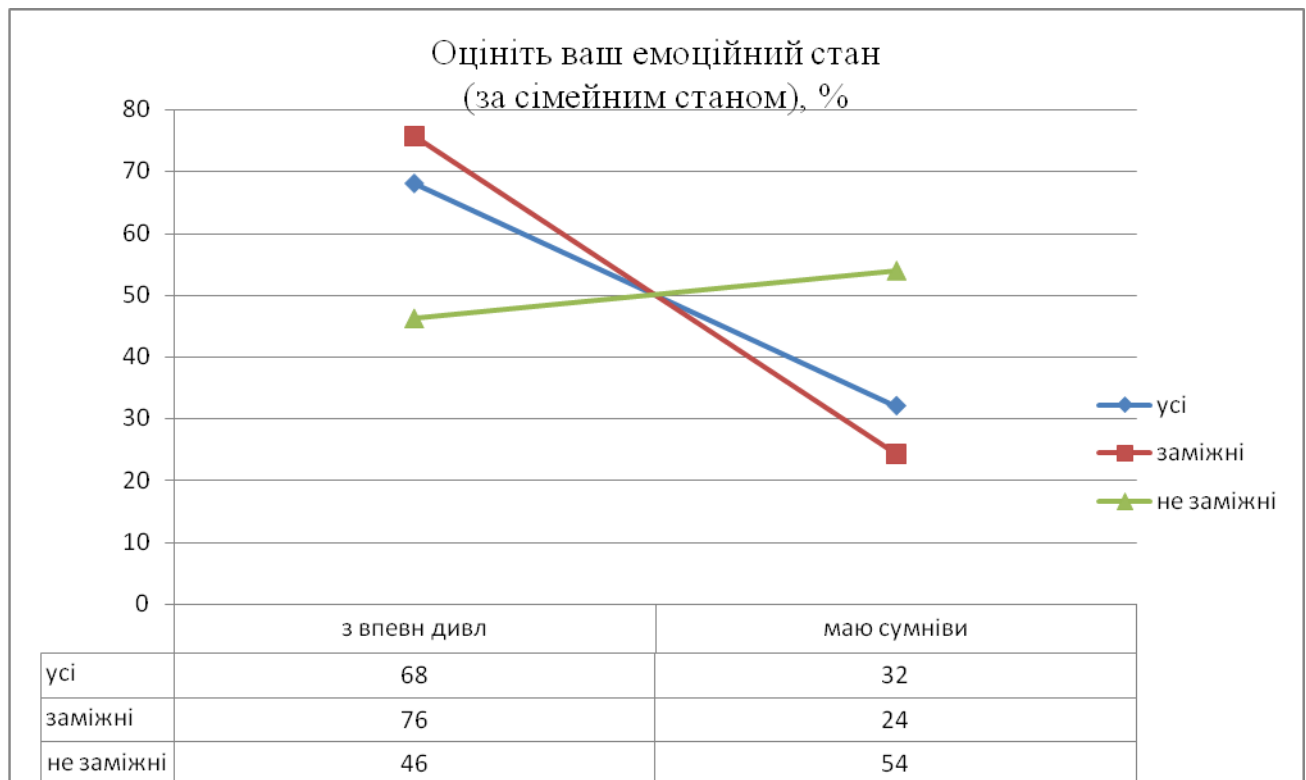
Діаграма 1

Щодо оцінки життєвих перспектив у відповідності до сімейного стану нами були отримані такі результати. Серед респондентів нашої вибірки виявилось 74% (37 осіб), які перебувають у шлюбі і 26% (13 осіб), які з певних причин є поодинокими (незаміжні). Результати опитування усієї вибірки респондентів збігаються із попереднім параметром: 68% і 32% відповідно. Варто звернути увагу на те, що відповіді жінок, які не заміжні, є приблизно однаковими із відповідями респондентів із середньо-спеціальною освітою: 46% (6 осіб) та 54% (7 осіб) відповідно. Така ж тенденція зберігається і у відповідях респондентів щодо оцінки перспектив власного майбутнього з вищою освітою і заміжніх жінок: 76% (28 осіб) і 24 (9 осіб) відповідно. Конкретизуємо отримані дані: серед заміжніх жінок, які взяли участь в опитуванні, з вищою освітою – 35; серед незаміжніх – 8 осіб.

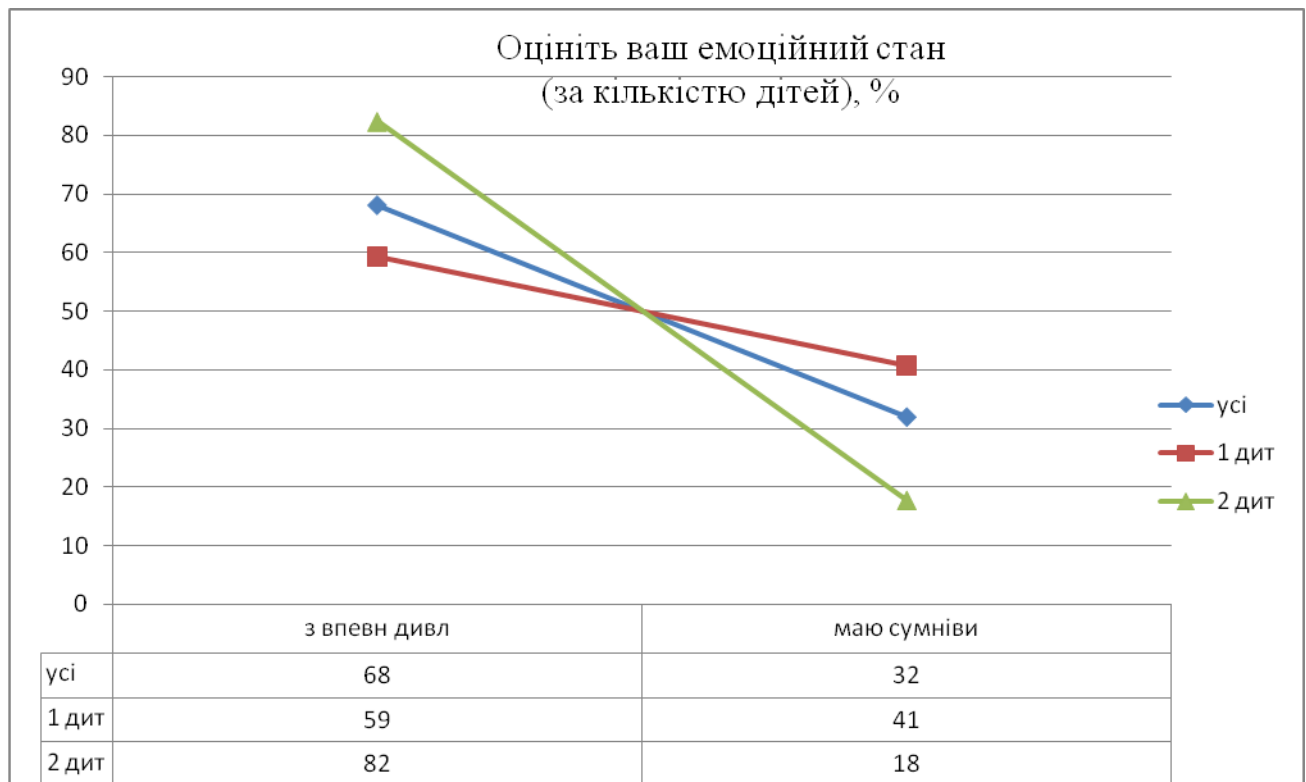
З вищезазначеного можна зробити висновок про те, що такий фактор як повнота сім'ї впливає на емоційний фон у внутрішньо-родинних взаєминах. Жінки, які перебувають у шлюбі є більш впевненими, захищеними і як результат – більш спокійними та врівноваженими.

Діаграма 2

Розглянемо як кількість дітей у сім'ї впливає на почуття впевненості у майбутньому. Результати аналізу відповідей усієї вибірки зберігають вище зазначену тенденцію: впевнені у майбутньому 68% (34 особи), мають сумніви 32% (16 осіб). Найбільш високі показники впевненості у власному майбутньому було зафіксовано у матерів, які виховують двох та більше дітей – 82% (15 осіб). З них мають сумніви щодо благополуччя у майбутньому 18% (3 особи). У матерів, які виховують одну дитину дошкільного віку, відповіді розподілилися майже рівномірно: 59% (19 осіб) – позитивно налаштовані, 41% (13 осіб) – мають сумніви. Разом з тим не має підґрунтя говорити про те, що чим більше дітей в сім'ї, тим більш впевненими у власних життєвих перспективах є батьки. Ми припускаємо, що наведені результати свідчать лише про виваженість рішення щодо народження другої дитини, відповідальне, свідоме ставлення до батьківства.

Отже, сім'ї, в яких виховуються двоє і більше дітей є більш стабільними в емоційному фоні внутрішньо-родинних взаємин.

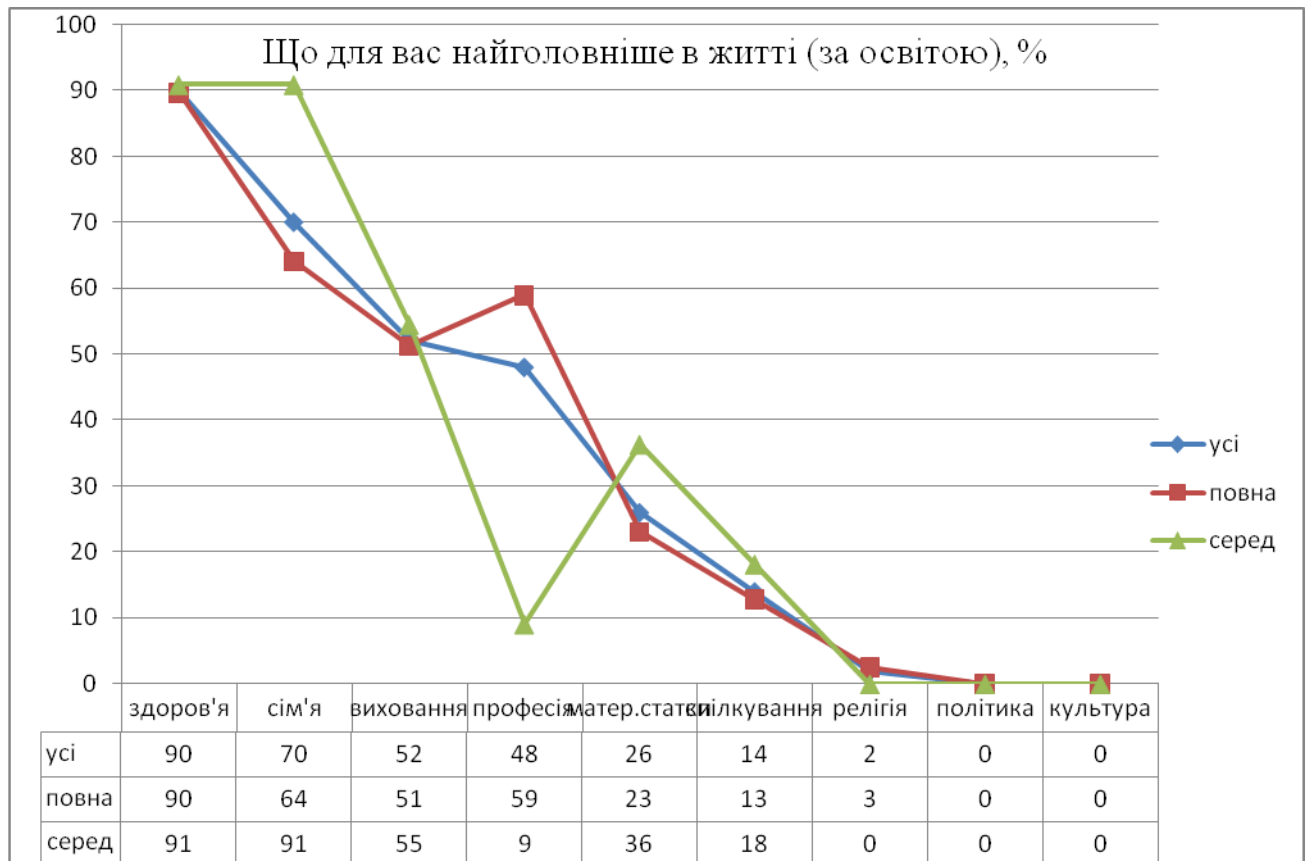
Аналіз найбільш значущих життєвих цінностей батьків дітей дошкільного віку дозволив узагальнити наступне.

Аналіз відповідей усієї вибірки досліджуваних з врахуванням параметрів «освіта», «сімейний стан» та «кількість дітей в сім'ї» дозволив виявити пріоритетні життєві цінності матерів дітей дошкільного віку. Так встановлено, що для більшості респондентів у трійку найбільш значущих цінностей увійшли здоров'я – 90%; щасливе сімейне життя – 70% та виховання дитини – 52%. Меншого значення набувають успішна професійна діяльність – 48%; досягнення матеріальних статків (гроші) – 26%; повноцінне спілкування з друзями – 14%; релігія – 2%. Такі цінності як краса мистецтва (повноцінне долучення до культурних надбань) та успішна політична кар'єра у жодній з анкет не були позначені в трійці найголовніших.

Розглянемо більш детально отримані результати у відповідності до перелічених параметрів (див. діаграми 4 - 6).

Отже, для матерів як з вищою, так і з середньо-спеціальною освітою на першому місці за значущістю визначено здоров'я (90% і 91% відповідно).

Діаграма 4

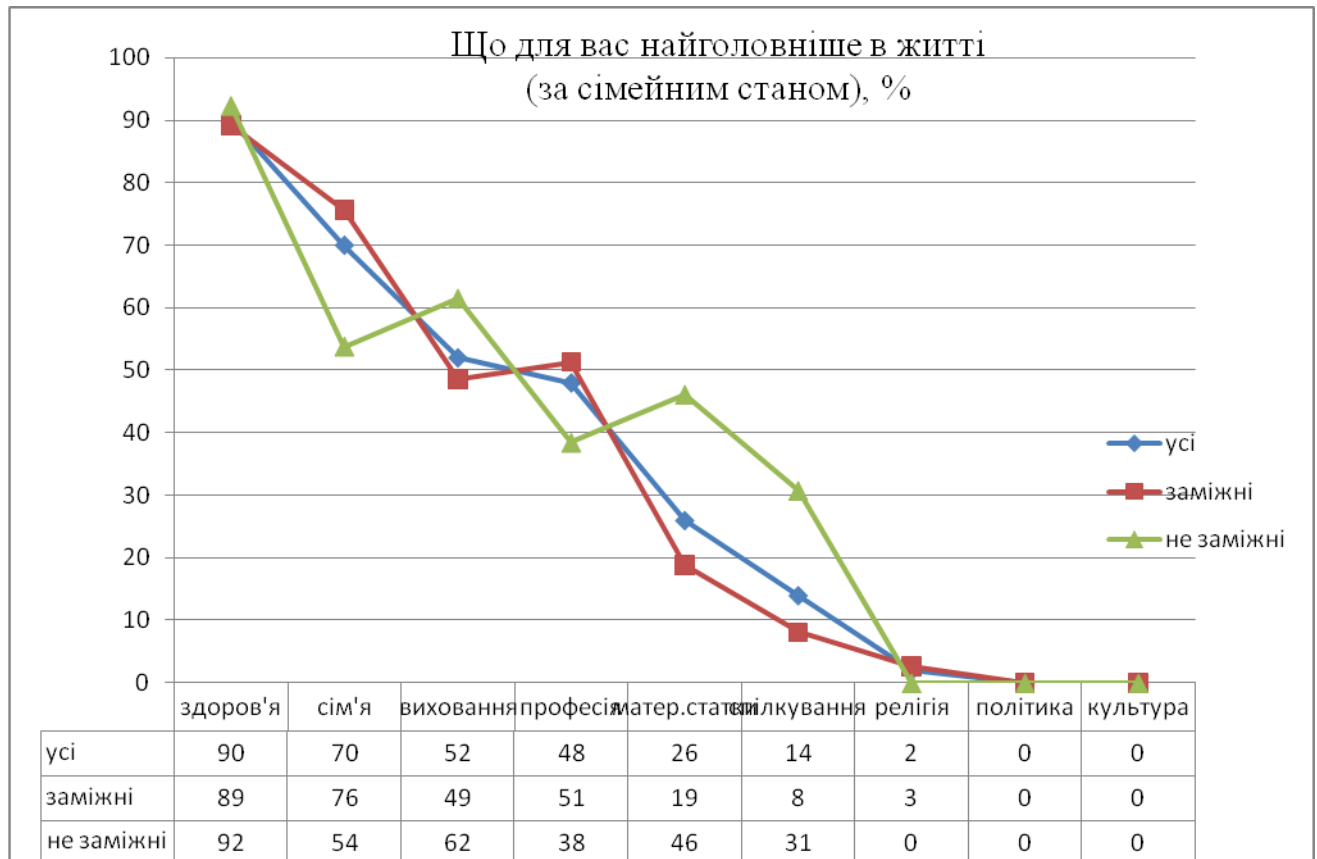

Цінність сім'ї більшого значення набуває для жінок без вищої освіти – 91% на противагу 64% жінкам з вищою освітою. Цінність виховання дитини має близькі значення (51% і 55% відповідно). А ось оцінка значущості в житті успішності професійної діяльності має яскраво виражену розбіжність. У матерів з вищою освітою це 59%, а з середньо-спеціальною – лише 9%. Досягнення матеріальних статків більшого значення має для жінок з неповною вищою освітою – 36%, як і спілкування з друзями – 18% на противагу 23% і 13% відповідно. Серед матерів, які мають вищу освіту, 3% віднесли релігію до числа трьох найважливіших цінностей. Серед матерів, які мають середньо-спеціальну чи неповну вищу освіту, таких не виявлено.

У відповідності до сімейного стану (заміжні, не заміжні) зафіксовані такі результати. Більшість матерів, як заміжніх, так поодиноких на перше місце поставили цінність здоров'я (89% і 92% відповідно). Більш вираженого значення сім'я набуває у заміжніх жінок – 76% на противагу 54% у тих, що виховують

дітей самостійно. Цінність виховання дитини більшої значущості набуває у не заміжніх матерів – 62%. У заміжніх матерів трохи нижчий результат – 49%.

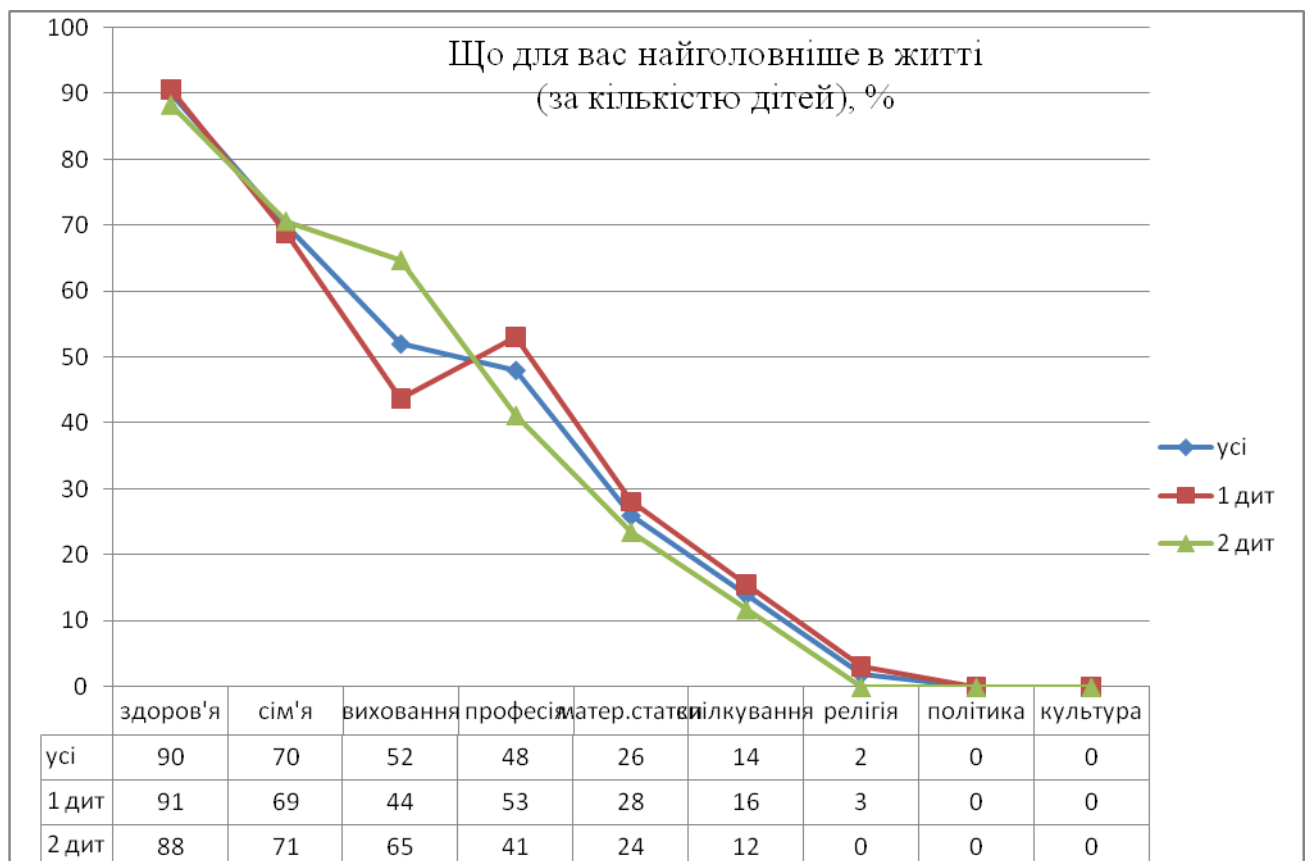
Діаграма 5

Щодо успішності у професійній діяльності, то більшого значення вона набуває у заміжніх матерів – 51%. Лише 38% не заміжніх матерів віднесли цю цінність до трійки найбільш значущих. Досягнення матеріальних статків більшого значення набуває для матерів, які виховують дітей самостійно – 46%. Серед заміжніх матерів ця цінність була віднесена до трійки найважливіших лише у 19% респондентів. Найбільш виражені розбіжності у відповідності до сімейного стану зафіксовані в оцінці матерями цінності спілкування з друзями. Для 31% з не заміжніх і для 8% заміжніх матерів ця цінність виявилася значущою. Оцінка релігії як однієї з найважливіших життєвих цінностей у заміжніх не заміжніх матерів збігається з попереднім параметром (3% і 0% відповідно).

Цікаві результати дав аналіз найбільш значущих життєвих цінностей матерів за параметром «кількість дітей в сім'ї». Як видно з діаграми 6, більшість значень збігаються. Виражені відмінності зафіксовано в оцінці пріоритету виховання дитини. Значення 65% зафіксовано у матерів, які виховують двох та більше дітей, на противагу 44% матерів, які виховують одну дитину. Суттєво також відрізняються оцінки значущості досягнення успіхів у професійній діяльності. До групи найбільш значущих цінностей її віднесли 53% матерів, які виховують одну дитину та 41% матерів, які виховують двох і більше дітей.

Діаграма 6

Висновки. Узагальнюючи вище окреслені результати опитування зазначимо, що обрані нами для аналізу параметри (освіта, вік, сімейний стан та оцінка емоційного стану) дозволяють виділити відмінності у полі життєвих цінностей батьків дітей дошкільного віку. Серед опитаних матерів, які виховують дітей дошкільного віку, більш впевнено дивляться у майбутнє заміжні жінки із вищою освітою. Для жінок із вищою освітою успіхи в

професійній діяльності значно важливіші, ніж для жінок із середньо-спеціальною. Разом із тим, оцінка цінності виховання дитини має приблизно однакове значення. Не заміжні жінки, вимушені виконувати функції й обов'язки обох батьків, цим пояснюється більша значущість для них досягнення матеріальних статків на відміну від заміжніх, у яких переважають успіхи у професійній діяльності, побудова кар'єри.

Найбільш важливими результатами проведеного дослідження ми вважаємо результати оцінки матерями цінності виховання дитини, яка увійшла в трійку найбільш значущих життєвих цінностей за всіма параметрами соціально-психологічного аналізу.

З метою вивчення особливостей становлення життєвих цінностей батьків дітей дошкільного віку перспективними вбачаються подальші розвідки у вивченні обраної проблеми за наступними соціально-психологічними параметрами: у відповідності до віку батьків; стажу сімейного життя; особливостями протікання вагітності та пологів; сімей, в яких виховують близнюків; у батьків, які всиновили дитину та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Карасьова К. В., Соловійова Л. І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова, Л. І. Соловійова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ГНОЗИС. – 2011. – Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. – С. 142–150.
2. Полищук Е.Н. Семья в системе факторов формирования мировоззренческих представлений у детей старшего дошкольного возраста / Екатерина Николаевна Полищук // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць. – Випуск 1.37. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. – С. 338 - 341.
3. Сапонова Ю.Ю. Погляди вчених щодо визначення поняття «цінності» у психології / Ю.Ю. Сапонова // «Педагогіка та психологія: традиції та інновації». Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15 – 16 березня 2013 року): - Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2013. – 108 с.
4. Собкин В.С. Родители детей дошкольного возраста о своих жизненных ценностях и перспективах / Собкин В.С., Скобельцина К.Н., Иванова А.И. // Психология эффективного родительства: Материалы международной научно-практической конференции. – Курск : КГМУ, 2011. – С. 434 - 442.
5. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / [Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 236 с.

СОЦИАЛЬНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЖИЗНЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ РОДИТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена изучению наиболее значимых ценностей родителей детей дошкольного возраста. Целесообразность изучения данного аспекта обосновывается предположением о том, что жизненные перспективы и ценностные ориентации родителей имеют выраженное воздействие на выбор стратегий воспитательного воздействия, определяют контекстный характер взаимодействия с собственным ребенком, а также эмоциональный фон детско-родительских отношений. В статье подан анализ эмпирического исследования системы ценностных ориентаций у родителей детей дошкольного возраста. Учтены такие факторы как оценка собственного будущего; социальный статус; количество детей в семье; уровень образования и возраст респондентов.

Ключевые слова: жизненные ценности, иерархия ценностей, жизненные ориентиры, жизненные перспективы, доминирование ценности воспитания ребенка.

Khartman. O.

SOCIALPSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF VITAL VALUES OF PARENTS OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

This article is devoted to the study of the most important values of parents of preschool children. Advisability of studying this aspect justified assumption that the life prospects and value orientation and parents have a pronounced effect on the choice of educational influence strategies, determine the nature of the context of interaction with your own child, as well as the emotional background of parent-child relationships. This paper presents an analysis of the empirical study of value orientations to parents of preschool children, which took into account factors such as the willingness of the future (optimism, pessimism, passivity); social status; number of children in the family, education and age of respondents.

Key words: life values, hierarchy of values, life orientation, life perspective, the dominant values of the raising a child.